

การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ

The Community Forest Management for Sustainability Using Process of Public Participation and Local Tradition in Northern Thailand Region

เดือนนภา ภูทอง

Duannapa Puthong

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

Email: duannapa_puy2@hotmail.com

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายฉบับและมีหน่วยงานที่มีภารกิจด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงหลายหน่วยงาน กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ในปัจจุบันต่างสนับสนุนหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่า ป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐมีปัญหาทางด้านกฎหมายทับซ้อนกับกฎกติกาของชุมชน การต่อรองในเรื่องสิทธิได้นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ กรณีป่าชุมชน คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจน รัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มองมิติการจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการ ในเชิงวิชาการป่าไม้มากกว่าการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ขาดการบูรณาการระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมขาดการบูรณาการระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์และรากฐานของการจัดการป่าชุมชน รวมถึงกฎหมายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสิทธิป่าชุมชนและยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการร่วมมือ โดยภาครัฐสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายผ่านรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชน อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมเป็นแผนพัฒนาโครงสร้างด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาแบบเชิงคุณภาพผ่านการค้นคว้าจาก เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการ ป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศลโยบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่างๆของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชน ความยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ จารีตประเพณีท้องถิ่น

Abstract

Thailand has many laws about natural resources and environmental management and organizations that directly have missions in environment. The laws about the forest in these days support the centralization in forest management. Community forest in case of state power has law problems which overlap with community rules. The right negotiation brings to machinery which makes checks and balances. The case study of community forest is the example which explicitly reflect the inefficiency management of natural resources and environment in Thailand. Government still be the centralization in

forest resources management. They focus on the spatial management in forestry more than nature and human relationship management. They lack of integration in economic, social, and environmental development and also lack of integration between forest resources and natural resources especially in local community. So, the study of the community forest management for sustainability by using public participation and northern local tradition aims to study community management operation, paradigm, and community management foundation including to government law about community forest rights and community forest management strategy for natural conservation in the northern. Moreover, to suggest the cooperation that government can apply to policy development through community forest management. In addition, can promote to structural development plan in natural conservation next. This study is qualitative study and researches from documents, in-depth interview and participant observation. The results of this study are that local society has community forest management by bringing the local wisdoms, believes, values, and intellectuals including monks to be the foundation of community movement through cultivating homeland or local love and brings local traditions to be the way of community forest preservation such as the believe of forest protecting ghost, watershed forest preservation, efficiently use of forest resources, and stratagems through each local rites.

Keywords: Community Forest Management, Sustainability, Public Participation, Local Tradition.

บทนำ

ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ป่าชุมชนได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะทางเลือกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้านในชนบท โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าของรัฐ (ฉลาดชาย, 2528) นักวิชาการที่สนับสนุนแนวทางป่าชุมชนเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจนอกจากจะไร้ประสิทธิภาพในการคุ้มครองและรักษาทรัพยากรป่าไม้แล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบทางตรงมากที่สุดก็หนีไม่พ้นชาวบ้านหรือ “ชุมชนท้องถิ่น” ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากร ดังนั้น ข้อเสนอของนักวิชาการกลุ่มนี้คือ รัฐต้องกระจายหรือมอบอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบป่าชุมชน หากสังคมไทยต้องการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ อีกทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (สุรินทร์ อ้นพรม 2554)

ชุมชน หมายถึง ท้องถิ่นชุมชนพื้นเมือง หรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ แทบทุกแห่งมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า” เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกฎโอบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างอย่างหลากหลายไปตามภูมิภาค ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง แม้ว่าชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มคนพื้นเมืองจะมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายให้มีการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังมีการลดน้อยลงอย่างต่อเนื่องเพราะ การทำลายป่ายังดำรงอยู่ ทั้งนี้ด้วยเหตุปัจจัยทั้งการปฏิบัติ นโยบาย และกฎหมายที่ไม่เอื้อ และยังพบว่ามีความขัดแย้งในตัวนโยบาย และการปฏิบัติจริง ในขณะที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้พยายามในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้เพื่อรักษาขนาด และพื้นที่ของป่า แต่นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ และความต้องการของตลาดมีการขยายตัว และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต กระบวนทัศน์ของคนท้องถิ่น นอกจากนั้นกฎหมายป่าไม้ที่ไม่เอื้อและไม่ทันสมัยต่อสถานการณ์ ถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในระดับประเทศของทุกประเทศ ด้วยเหตุนี้ป่าไม้ประเทศไทยยังคงเผชิญปัญหาที่รุนแรงทางด้านการบุกรุกทำลายป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าในพื้นที่

ภาคเหนือของประเทศ ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำได้ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันการปลูกป่าหรือการฟื้นฟูอนุรักษ์ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยมีนโยบายภาครัฐเข้ามาส่งเสริมทั้ง ในและนอกพื้นที่ แต่ยังคงไม่สามารถเร่งสร้างผืนป่าให้กลับมาเหมือนเดิมได้ รัฐบาลจึงเร่งหาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้การร่วมมือร่วมกับภาคประชาชนด้วยการจัดตั้งนโยบาย ป่าชุมชน เพื่อตอบสนองความความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่อาศัยติดกับป่าไม้ เพื่อหาแนวทางการพัฒนา ทั้งนี้ประชาชนในพื้นที่ยังมีอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอีกหนึ่งอาชีพของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ป่าไม้ยังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนาน และไม่สามารถแยกจากกันได้

แก่นแท้ ในความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการสร้างกระบวนการยอมรับความแตกต่าง และเป็นกุศโลบายของการนำประเพณี วัฒนธรรมมาใช้เป็นกลไกเพื่อจัดระเบียบในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้ อาทิ พิธีกรรมเรื่องไหว้ผีของคนบางชนเผ่าที่สอนให้รู้จักกตัญญู เคารพบรรพบุรุษและผู้ใหญ่ในท้องถิ่น ประเพณีการผูกสายสะดือป่าของชาวกระเหรี่ยงที่ปลูกฝังแนวคิดในการดูแลรักษาป่า และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น การรักษาวัฒนธรรมการไหว้เจ้าของคนจีนที่เหนียวแน่น เพราะมีนัยถึงการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว หรือแม้แต่พิธีการนับถือผีในหลายท้องถิ่นที่มีวัตถุประสงค์แท้จริงคือการขอบคุณต่อหมอผีที่ช่วยทำการรักษา “แต่บางครั้ง คนรุ่นใหม่อาจไม่เข้าใจหลักการหรือแก่นของพิธีกรรมเหล่านี้ พอเราใช้โมทัศน์ของคนยุคใหม่หรือคนเมืองเข้าไปมองประเด็นดังกล่าว จึงเป็นการมองบนพื้นฐานความไม่เข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนเหล่านั้น และไม่เข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม” และการจะสร้างความเข้มแข็งให้คนรับรู้ถึงเรื่องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ องค์ความรู้เหล่านี้ต้องเกิดการนำไปใช้ โดยผู้สืบทอด ดังนั้น ศูนย์มานุษยวิทยาฯ จึงให้ความสนใจเรื่องบทบาทของผู้สืบทอดวัฒนธรรม “กลุ่มเป้าหมายที่ศูนย์มานุษยวิทยาให้ความสำคัญ คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็น ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมจังหวัด ครูหรือพระสงฆ์ เพราะคนกลุ่มนี้คือปัญญาชนของชุมชน และอีกกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างมาก คือกลุ่มเด็กและเยาวชน เพราะเขาเป็นคนที่ทำหน้าที่ผู้สืบทอดวัฒนธรรมต่อไป และเป็นผู้ที่จะสร้างความยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน” สิ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนได้มีสององค์ประกอบหลัก หนึ่งชุมชนต้องมีความรู้เรื่องของตนเองดีพอ สองต้องรู้จักปรับหรือประยุกต์ให้สอดคล้องหรือเข้ากับยุคสมัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ก่อนที่จะไปสู่องค์ประกอบหลังได้ อภินันท์ อธิบายว่าชุมชนต้องเข้าใจแก่นของวัฒนธรรมหรือความเป็นตัวตนของตนเองอย่างแท้จริงก่อน โดยได้ยกตัวอย่างโครงการเรื่องเล่าจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนสนใจ นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการดึงให้เยาวชนสนใจวัฒนธรรม โดยการเก็บข้อมูลชุมชนตัวเอง ผ่านเครื่องมือที่ทันสมัย มีการเขียนบท เรื่องเล่า เก็บข้อมูลจากคนสำคัญ คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนของตนเอง โดยประโยชน์ที่ได้รับจากกระบวนการเหล่านี้ นอกจากเยาวชนจะมีโอกาสใช้เทคโนโลยีเป็นประโยชน์ในด้านการเป็นสื่อกลาง ในขณะเดียวกัน พวกเขายังได้มีโอกาสสัมผัส และเรียนรู้ วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นของตนเอง การรู้จักตัวเองให้ได้ นั่นคือ ต้องรู้ว่า ปัญหาที่เราเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา เราสร้างปัญหาเอง หรือ คนอื่นสร้างปัญหา เช่น เพราะนโยบายของรัฐบาล หรือ เพราะใคร วิเคราะห์ตนเอง ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รากฐาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีทุนปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพยากรอยู่หรือไม่ ถ้ามีจำนวนเท่าไร ชีวิต หรือ ชุมชน ต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ การวิเคราะห์ตัวเอง ทำให้เราได้เข้าใจตัวเอง ทราบถึงความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริง ทำให้ชีวิตหรือชุมชน สามารถจัดความสัมพันธ์ หรือ กำหนดทำที่ต่อสิ่งที่มาจากภายนอกที่เข้ามาเป็นผู้เลือกคัดสรร อะไรควรรับหรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิต หรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งภายนอก เปรียบเสมือนชุมชนที่มีภูมิปัญญาโรคภัยที่เข้ามา โดยใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาคนให้เกิดปัญญา มีความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การระดมทุน ระดมทรัพยากรมาที่หลัง มีความเชื่อมั่นว่าถ้ามนุษย์เกิดปัญญา จะสามารถแก้ปัญหาได้ การทำงานร่วมกัน

จึงต้องตระหนักเสมอว่า เป็นกระบวนการในการสร้างคนขึ้นมา โดยสร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่า สามารถทำได้จริง จึงขยายผลไปสู่วงกว้าง ชักชวน สร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วม กระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ร่วมคิดกันทำดัง ในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคน มา

ปรับปรุงพัฒนาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิด ก็หาแนวทางในการปฏิบัติ ถ้ามองถึงวิธีการการทำ มีใครต้องรับผิดชอบ ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ใช้งบประมาณเท่าไร ตอนนี้มืออยู่เท่าไร ต้องกุมมาเท่าไร จะคุ้มหรือไม่ ตั้งคำถาม หาคำตอบ ทุกประเด็น ให้ชัดเจน เมื่อคิดแล้ว ต้องลงมือทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำจะไม่ได้ผล ยึดถือคติคิด แล้วต้องลงมือทำ หลักการ ความเชื่อ ดังกล่าว สามารถนำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน มีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ กล่าวคือ การแสดงออกถึงแบบแผนการจัดการป่าชุมชน ในรูปแบบของการใช้ความเชื่อเรื่องผี มาเป็นตัวควบคุมการใช้ประโยชน์ ตลอดจนอนุรักษ์ป่าขึ้นๆไว้เพื่อประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในชุมชนให้คงอยู่เป็นสมบัติสืบไปถึงลูกหลานในอนาคต ทั้งนี้ประเพณี วัฒนธรรม เป็นตัวแปรในการกำหนดรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนก็จะแตกต่างกันออกไป ไม่มีรูปแบบตายตัว

นอกจากนี้ยังมีนโยบายรัฐบาลที่เป็นตัวแปรสำคัญ ที่ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการแต่ละยุคสมัยต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ซึ่งก็เป็นความสัมพันธ์กันอย่างปฏิเสธไม่ได้ว่านับตั้งแต่มีการเรียกร้องสิทธิ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของ คนในชุมชนก็เพื่อการที่จะมีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าจริงๆ เนื่องจากรูปแบบที่กฎหมายรับรองนั้น หมายถึงการที่บุคคลภายใน และภายนอกยอมรับได้ในการกำหนดรูปแบบของแต่ละชุมชน “ป่าชุมชน” คือ แนวทางการดูแลรักษาป่าที่ให้ความสำคัญกับชุมชน และมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ การดูแลอนุรักษ์ รักษาฟื้นฟูก่อให้เกิดความสำเร็จในชุมชน ประชาชนในชุมชนยังคงมีวิถีที่ผูกพันกับทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง มีการใช้ประโยชน์จากป่าหลากหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่ ใช้เป็นแหล่งเก็บหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าจำพวกพืชพื้นบ้าน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพนิเวศทาง วัฒนธรรมความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนผลผลิตการเกษตรในแต่ละปีเป็นเหตุทำให้ประชาชนจำนวนมากในท้องถิ่น จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่า เพื่อเก็บหาของป่าสำหรับอุปโภคบริโภคในครัวเรือนบางรายก็เก็บเพื่อจำหน่ายเสริมสร้างรายได้จุลเจือครอบครัวได้อีกทางและยังสามารถสร้างวิถีการดำเนินชีวิตแบบวิถีตามแบบยุคสมัยดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมจารีตประเพณีการหาเก็บของป่าจากบรรพบุรุษ โดยมีภาคส่วนต่างๆ มาสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นการดูแลจากภาครัฐ ภาคีต่าง ๆที่มีส่วนร่วม พร้อมกันตั้งกฎกติกาป่าชุมชนขึ้นเป็นการดูแลและรักษาร่วมกันในพื้นที่นั้นๆ ป่าไม้ในประเทศไทยสร้างรายได้ให้กับประเทศมาตั้งแต่บรรพบุรุษเนื่องด้วยมีการนำไม้สักทองลงเรือสำเภาออกไปขายยังต่างประเทศ รวมไปถึงการเปิดสัมปทานป่าไม้ขึ้นทำให้กลุ่มนายทุน ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์เหล่านี้ ธุรกิจค้าไม้หรือกิจการค้าไม้ในสมัยก่อนนั้น เรียกกันว่า กิจการป่าไม้สัก ได้เริ่มต้นมาจากการทำไม้ หรือ การตัดฟันซีกลากไม้สักในทางภาคเหนือของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการดำเนินงานจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์และรากฐานของการจัดการป่าชุมชน
2. ศึกษากฎหมายภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิป่าชุมชน ยุทธศาสตร์ ในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภาคเหนือ
3. เพื่อเสนอแนวทางการร่วมมือ ทั้งภาครัฐในการพัฒนานโยบาย รูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชน นำมาประยุกต์ส่งเสริมเป็นแผนพัฒนาโครงสร้างด้านการอนุรักษ์ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมสาธารณะรักษาจารีตประเพณีท้องถิ่น ภาคเหนือ ศึกษาการดำเนินงานจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์และรากฐานการจัดการป่าชุมชนการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน ต้องดำเนินการโดยชุมชนเป็นหลักมากกว่าอาศัยภาครัฐเพียงอย่างเดียว สร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์จิตสำนึก รักบ้านเกิด-ถิ่นเกิด-ฐานพื้นที่หรือท้องถิ่น ความผูกพันในขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมท้องถิ่น ทำให้เกิดความเชื่อมโยงให้

ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน รัฐบาลควรกำหนดทิศทางให้องค์ความรู้การอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อป้องกันมิให้กลุ่มนายทุนหรือผู้แสวงหาผลประโยชน์จากป่าเข้ามาบุกรุก ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษา อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนมีกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคงรักษาจารีตประเพณีท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์แบบ และเป็นพื้นที่ได้รับรางวัลตัวอย่างระดับประเทศ ศึกษาเปรียบเทียบ พื้นที่ จ.สุโขทัย โดยศึกษา 1 อำเภอ คือ อำเภอ ศรีสัชนาลัย โดยเลือกพื้นที่อาศัยของชุมชน ที่มีเขตพื้นที่ติดกับป่าชุมชน มีอาณาเขตติดกับป่าไม้ ธรรมชาติ และแหล่งชุมชนที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ การบริโภคอาหาร โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ แต่ในขณะเดียวกันกลับพบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงตัดสินใจ คัดเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและคงรักษาจารีตประเพณีท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดภาคเหนือ วิธีการศึกษาเป็นการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้โดยใช่วิธีการ เก็บข้อมูลการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ คือวิเคราะห์ / การสังเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups discussion) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ทั้งภาครัฐและประชาชนในเขตพื้นที่โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์และศึกษาเอกสารการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนในภาคเหนือ
2. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีส่วนรักษาป่าชุมชนให้ยั่งยืนอย่างไรในพื้นที่ภาคเหนือ
3. สัมภาษณ์เจาะลึกโดยการสืบค้นหาผู้รู้ ผู้นำชุมชน ส่วนภาครัฐ ประชาชนท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีท้องถิ่นและการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านการผลิต การจัดการ การใช้ประโยชน์
4. จัดสนทนากลุ่ม (Focus Groups discussion)
5. สัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) บุคคลที่มีความสำคัญของท้องถิ่นในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องการสังเกตการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชุมชน

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจากการสังเกต และข้อมูลการศึกษา เอกสารจะถูกนำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล ด้วย วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน วิเคราะห์เนื้อหา content analysis จัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นการศึกษา สรุปและนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive) แต่ละประเด็นการศึกษา ทำการสังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมภายใต้กรอบแนวคิดของการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ

ประกอบด้วยแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสังเกต

ผู้วิจัยใช้แบบสังเกต (Observation Form) ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพป่าไม้ในพื้นที่ศึกษา การจัดการป่าชุมชน โดยผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและจะกระทำตนให้คนในชุมชนยอมรับว่า ผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ซึ่งประกอบด้วย การสังเกต การซักถาม การจดบันทึก โดยผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตบริบทของชุมชนทั่วไป เช่น สภาพป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ การประชุมองค์กรชุมชน รวมถึงกิจกรรมอื่นๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

2. แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1. แบบสัมภาษณ์สำหรับองค์กรภาครัฐ มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพป่าไม้ในพื้นที่ บทบาทหน้าที่ในการจัดการป่าไม้ นโยบายขององค์กร ในการจัดการความช่วยเหลือ การสนับสนุน ความร่วมมือ จากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าไม้รวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าไม้

ชุดที่ 2. แบบสัมภาษณ์สำหรับชาวบ้านหรือกลุ่มประชาชนในชุมชน มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการจัดการป่าไม้ อาทิเช่น กิจกรรมด้านการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในด้านต่างๆ กิจกรรม ด้านการป้องกันความเสื่อมโทรมและการลดลงของป่าไม้ จนถึงแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้และออกกฎระเบียบในชุมชนรวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าไม้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการค้นคว้าและเก็บข้อมูล แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ พระราชบัญญัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของภาครัฐ นโยบายภาครัฐ ภาคพลเมือง ภาคประชาสังคมและสิทธิชุมชน เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรบริหารส่วนตำบลชุมชน กลุ่มภาครัฐ กลุ่มท้องถิ่น และกลุ่มนายทุน และประชาชนในพื้นที่ศึกษา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1. องค์กรบริหารตำบลส่วนท้องถิ่น: ผู้ให้ข้อมูลมีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น

กลุ่มที่ 2. องค์กรชุมชน: ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ติดพื้นที่ป่าชุมชน พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ในฐานะเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้ใช้ประโยชน์และได้รับผลกระทบจาก ปัญหาความเสื่อมโทรมและลดลงของป่าไม้ มีการผลักดันให้เกิดกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนโดยคัดเลือกบุคคลหรือตัวแทนในแต่ละครัวเรือนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป

กลุ่มที่ 3. องค์กรภาครัฐ: ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้

กลุ่มที่ 4. กลุ่มนายทุน: ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มนายทุน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจากการสังเกตและข้อมูลการศึกษาเอกสารจะถูกนำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน วิเคราะห์เนื้อหา content analysis จัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นการศึกษา สรุปและนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาความ (Descriptive) แต่ละประเด็นการศึกษา ทำการ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ผลการศึกษพบว่า “จังหวัดเชียงใหม่ มีการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ชุมชนที่มีระดับความสำเร็จสูง ทั้งนี้ จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างสูงถ้าเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในบริเวณรอบๆ แต่กรณีนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ โหล่งขอต อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ เป็นหนึ่งพื้นที่เล็กๆ ที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการป่าชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างมีแบบแผนและระบบ ประชาชนมีส่วนร่วมกันเพื่อพัฒนา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ และมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐปฏิบัติตามเงื่อนไขนโยบายภาครัฐที่ส่งตรงลงพื้นที่ ร่วมกันสร้างกฎระเบียบแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ไม่เพียงแต่กลุ่มชาวประชาชน แต่ยังร่วมไปถึง กลุ่มเยาวชน แม่บ้าน พระสงฆ์ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ การสร้างแรงปลูกฝังความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ต้องการพัฒนาขับเคลื่อนให้ประชาชนกินดีอยู่ดี ต่างจากจังหวัดสุโขทัย เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ของการทำการเกษตร ด้วยพื้นที่ติดกับบริเวณป่าไม้ มีประชาชนอาศัยอยู่หลากหลาย เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรกรรม แต่อีกหนึ่งประเด็น ผู้วิจัยเห็นความชัดเจนในส่วนที่เป็นอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชน ชุมชนท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนอันเป็นรากฐานความเป็นพลเมือง หน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม

“เชียงใหม่ บทบาทและสังคมการอนุรักษ์ป่าชุมชน” จากการลงพื้นที่จะเห็นว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงล้านนา วัฒนธรรมผู้คนพากันหลงใหลไปเยือนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยเป็นบุคคลหนึ่งหรือในฐานะนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบเที่ยวเชิงธรรมชาติป่าภูเขา จึงได้ไปพบพื้นที่ หนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งอยู่ไม่ไกลจาก อำเภอเมืองเชียงใหม่ หมู่บ้านตั้งอยู่กลางหุบเขา สวยงาม อากาศเย็นสบาย มุ่งหน้าสู่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พื้นที่นี้เป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีธรรมชาติและป่าเขาล้อมรอบ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย มีพืชไร่ การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นหมู่บ้านตามรอยเท้าพ่อโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ 9 ผู้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย อิ่มเอมแจ่มใส มีวัฒนธรรม จารีตประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเป็นชุมชนที่มีการจัดการป่าชุมชนที่เข้มแข็งนี้คือ จุดเริ่มต้นของงานวิจัยชิ้นนี้

ความเข้มแข็งของภาคประชาชนชาวโหล่งขอต อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สนใจที่จะดำรงรักษาความเป็นพื้นเมืองดั้งเดิมและคงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กัน มีความชัดเจนมาก อาทิ การขับเคลื่อน ชุมชนด้วยกลุ่มมวลชนในพื้นที่ตำบลโหล่งขอต ประกอบด้วย กลุ่ม 5 ภาคีหลักตำบลโหล่งขอต (1) คณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอต (2) ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลโหล่งขอต (3) องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอต (4) ชมรมผู้สูงอายุตำบลโหล่งขอต (5) กลุ่มสตรีแม่บ้านตำบลโหล่งขอตและ หัวหน้าส่วนราชการตำบลโหล่งขอต ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรโหล่งขอต อุทยาน-แห่งชาติศรีลานนา อาสาสมัครสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเม็ง,บ้านหลวง โรงเรียนบ้านหลวง โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งขอต และสภาเด็กและเยาวชนตำบลโหล่งขอต ทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลวางแผนประสานงานและดำเนินตามแผนปฏิบัติงานศรีลานนาให้เกิดกตึกาชุมชนในพื้นที่ที่ชัดเจนและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของทุกภาคส่วน ประชาชนทั่วไปหันมาร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนและมีส่วนในการอนุรักษ์จารีตประเพณีท้องถิ่นมากขึ้น การจัดกิจกรรมโดยเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น เช่น กิจกรรมประกวดหมู่บ้านดีเด่น “ชุมชนบ้านหลวง” ชนะเลิศดีเด่นระดับจังหวัดในการประกวด..หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” รับโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สร้างความดีใจให้กับหมู่บ้านที่ช่วยสร้างชุมชนให้เป็นต้นแบบ “ไม่น่าเชื่อว่า ชุมชนเล็กๆ อย่างบ้านหลวงโหล่งขอต กลับมีสิ่งดึงดูด ความเป็นวิถีชุมชนท้องถิ่นอย่างมีเอกลักษณ์ บรรยายภาพความสวยงามของบ้านหลวงโหล่งขอต มีความสงบโน้มน้าวจิตใจของผู้พบเห็น เป็นชุมชนที่น่าอยู่ ทั้งในบริบทด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนและกำลังพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งของจังหวัดเชียงใหม่”

“สุโขทัย บทบาทและสังคมการอนุรักษ์ป่าชุมชน” จากการลงพื้นที่จะเห็นว่าที่จังหวัดสุโขทัย เป็นอีกหนึ่งแหล่งในการการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และผู้คนพากันไปชมความงดงามอันเป็นเอกลักษณ์ ด้านความ แตกต่างฯ อาณาจักรสุโขทัยเมื่อครั้ง 700 ปี ก่อนเคยรุ่งเรือง ดังคำที่ว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข” จะเห็นได้ว่าจังหวัดสุโขทัยเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีทรัพยากรป่าไม้ ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เนื่องจาก ประชาชนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยในระยะเวลาต่อมา ทำให้ป่าไม้ใน

พื้นที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบด้านการเกษตร พืชสวนเป็นอย่างมาก สุโขทัย เป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่เกิดอุทกภัย ด้านน้ำท่วมเกือบทุกปี เนื่องจากแม่น้ำยมเป็นแม่น้ำสายเล็กๆ ทอดไหลผ่านยาวไปถึง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ต้นสายน้ำอยู่เขตอำเภอวังขึ้นจังหวัดแพร่ ชุมชนเริ่มขยายตัวออกเป็นบริเวณกว้าง ทั้งนี้ผู้วิจัย จึงเลือกพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ตำบลแม่สิน อำเภอศรีสัชนาลัย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่การเกษตร อานาบริเวณติดกับแหล่งป่าสงวน และพื้นที่ป่าอุทยานป่าคา และอุทยานเวียงโกศัย มี ทรัพยากรด้านป่าไม้ปกคลุมพื้นที่โดยรอบ และเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้านการเกษตร ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำสวน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนกับ ชุมชนท้องถิ่นทั่วไป และศึกษาการเปรียบเทียบกับพื้นที่เชิงใหม่คือ บริบทชุมชนมีลักษณะคล้ายกัน แต่มีการจัดการที่แตกต่างกัน เนื่องจากพื้นที่ชุมชนแม่สิน ดังที่กล่าวมานี้ มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และ ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ทำการเกษตรเกือบทั้งหมด

ด้านบทบาทผู้นำ : ในพื้นที่ตำบลแม่สิน การข้อมูลสัมภาษณ์เบื้องต้น พบว่ากลุ่มผู้นำชุมชน ขาดประสิทธิภาพการดำเนินงาน โดยภาพรวมพื้นที่มีระบบอุปถัมภ์มากจนเกินไป การประสานงาน แกนนำกลุ่มชุมชนถูกผูกขาด อีกทั้งในชุมชนเริ่มอยู่แบบสังคมเมือง ภาวะทุนนิยมเริ่มเข้ามาในพื้นที่ การบริหารจัดการเน้นภาคส่วน รัฐเป็นหลัก ชุมชนท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างเห็นได้ชัด เน้นการทำเกษตรพืชสวน สภาพพื้นที่ป่า เป็นป่าเสื่อมโทรมขาด การจัดการที่ดี เน้นคุณภาพเศรษฐกิจของชุมชนเป็นหลัก สัมหลักการอนุรักษ์ป่าไม้ ขาดการพัฒนา จิตสำนึก การมีส่วนร่วมสาธารณะ เนื่องจากอ้างเพียงอย่างเดียวว่า ชุมชนถือครองกรรมสิทธิ์เป็น ที่ดิน (ส.ป.ก.) คือ ที่ดินบริเวณที่ได้ประกาศให้เป็นเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งจะอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยไม่สามารถนำมาออก เอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินได้ หรือจะเรียกกันง่ายๆ ก็คือ ที่ดิน (ส.ป.ก.) เป็นที่ดินที่ทางภาครัฐ ยกให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้เป็นที่ดินในการทำมาหากินด้านการเกษตร การที่ชุมชนอ้าง ว่าเป็นที่ดินรัฐถือครองเป็นกรรมสิทธิ์มิได้ด้วยประมวลกฎหมาย นั้น ข้ำเดิมลงไปรากลึกในการบริหารจัดการที่ดินของรัฐ การจัดระเบียบพื้นที่ต่างๆ ในบริบทนี้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ ควรนิ่งนอนใจในการถือครองที่ดิน เพราะอาจเกิดการสวมรอยจากกลุ่มอื่นใดที่แสวงผลประโยชน์

จากข้อมูลข้างต้น พบว่าส่วนใหญ่พื้นที่แม่สิน ยังไม่สามารถเห็นจุดเชื่อมโยงระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐในการอนุรักษ์ด้านป่าไม้ ให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยเน้นย้ำว่า จะเห็นเฉพาะ กลุ่ม ภาคส่วน ดังเช่น ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร (ธกส) เข้าไปยังพื้นที่ร่วมกับภาคส่วนช่วยกันปลูกป่าตามโครงการ 9101 ที่ภาครัฐส่วนกลางสนับสนุนการปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์ให้กับชุมชน และส่งเสริมเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ จะเห็นได้ว่าถ้าไม่มีโครงการเหล่านี้การปลูกป่าในชุมชนท้องถิ่นก็จะไม่เกิดขึ้น กับจัดการที่ล้มเหลวจุดบกพร่องในการดำเนินงานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน จะจัดทำโครงการหรือกิจกรรมให้เกิดขึ้นได้จะต้องมีการส่งการลงพื้นที่รับสารจาก อบต. องค์การบริหารส่วนตำบล

ความเข้มแข็งในชุมชนแม่สิน คือ การเกษตรที่พัฒนาต่อยอดผลผลิตออกสู่ตลาดส่วนกลาง โดยมีกลุ่มเอกชน บริษัทให้แรงสนับสนุนด้านการเพาะปลูก และการส่งออกสู่ตลาด ช่วงแรกได้ผลกำไรเป็นที่พอใจ จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดความเข้มแข็งประชาชนมีความกินดีอยู่ดี เนื่องจาก ระบบทุน นิยมที่เข้ามายังพื้นที่จึงทำให้เกษตรกร ไม่ได้ตระหนักถึงและดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดความอย่างยั่งยืน แต่พยายามเร่งสร้างชุมชนให้มีความเจริญทันสมัย เพราะด้วยเหตุนี้เองทำให้กลุ่ม สมาชิกให้ชุมชนท้องถิ่น มิได้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้มากนัก ผิดกับแหล่งขุด ที่มีความตระหนักรู้ตื่นคิด จากการสูญเสียทรัพยากรอันมหาศาล และมีอีกหลายชุมชนที่พยายามสร้างความเจริญสู่ ชุมชน จนลืมค้ำว้ายั่งยืนด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่แท้จริงเป็นอย่างไร

เป็นเรื่องน่าเสียดายและเสียใจทุกครั้งที่เราได้รับรู้ถึงคำวิพากษ์วิจารณ์ของการจัดการป่าชุมชนที่ค่อนข้างไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การทำงานที่ไม่เป็นเอกภาพของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ไม่ทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในพื้นที่แม่สิน ตกเป็นจำเลยสังคมทุกครั้งว่าเป็นชุมชนที่ไร้ความสามารถจนทำให้ไม่สามารถยกระดับภาพลักษณ์ของการจัดการป่าชุมชนของแม่สินให้ดีกว่านี้ได้ ทั้งๆ ที่งบประมาณและความช่วยเหลือมีอยู่ระดับหนึ่ง แต่กลับจัดสรรไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนแม่สินยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่กลับไม่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และหาแนวทางแก้ไขหรือหาชุมชนต้นแบบมาดำเนินงานต่อยอดเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพตามที่ชุมชนท้องถิ่นอื่นได้ร่วมกันคิด ทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น

เมื่อมีกฎหมายให้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชน และสถานที่ หน่วยงานต่างใช้อำนาจหน้าที่ของตน จึงเกิดปัญหาของการบังคับใช้กฎหมายที่ซับซ้อน กล่าวคือ ในพื้นที่ นั้น เป็นความรับผิดชอบของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สิน ความชัดเจนในเรื่องของการใช้กฎหมายต่างหรืออำนาจส่งตรงลงมาส่วนนั้น อาจแบ่งแยกอำนาจการบริหารจัดการเพื่อเป็นเครื่องในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ทุกภาคส่วน อีกทั้งช่วยกันเสนอแนวทางแก้ปัญหาโดยตั้งประชาชนในท้องถิ่นที่เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามหน่วยงานส่วนท้องถิ่นมิได้เพิกเฉยกับเหตุการณ์ที่เป็นกระแสสังคมของภายนอก ด้วยสภาพอำนาจที่มีไม่เพียงพอ ทั้งข้อขัดข้องและมีข้อหวาดไปพร้อมๆ กันนั้นทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขยับตัวทำอะไรไม่ได้มากนัก โดยเฉพาะประเด็นการปรับเปลี่ยนรากฐานกระบวนทัศน์ใหม่ๆ การสร้างมูลค่าให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะของชุมชนมิให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน เป็นปัญหาที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถขับเคลื่อนได้เพียงฝ่ายเดียวต้องอาศัยการประสานงานอย่างเข้มข้น ระหว่างส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการฯ และนักวิชาการ เพื่อทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาหลายครั้งมักจะถูกประชาชนในพื้นที่ หรือกลุ่มคน ฯลฯต่อต้าน ไม่ยอมรับ ไม่ปฏิบัติตาม ทำให้ปัญหายังคงค้างอยู่อย่างนั้น ปัญหาที่แก้ไขไม่เกิดผลสำเร็จหลายต่อหลายครั้ง อย่างที่เคยกล่าวไว้ข้างต้น อาจมิใช่ความผิดของคนในชุมชนเพียงอย่างเดียวเพราะ เนื่องจากชุมชนมีขนาดใหญ่มีป่าไม้ปกคลุมอยู่รอบบริเวณ เศรษฐกิจค่อนข้างไปในทิศทางที่ดี มีทั้งอุตสาหกรรมเกษตร กลุ่มโรงเรียน และชุมชน ประชากรอาศัยค่อนข้างหนาแน่น ทั้งนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงไม่แปลกที่อาจจะมีการลงทุนจากภาคส่วนอื่นมาสนับสนุนในเรื่องของทุนนิยมมากขึ้น การสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นิยม และท้ายที่สุด การหมุนกลับเป็นวงกลม ปัญหาที่อาจจะหมุนวนกลับเป็นวงเวียนเดิม ก็คือหน่วยงานรัฐและชุมชนไม่ทำความเข้าใจกันและกัน ไม่มีการให้ความรู้ของรากฐานกระบวนทัศน์ในการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนและเหมาะสม ไม่มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้ประชาชนอย่างถูกต้อง ขาดการสื่อสารและทำความเข้าใจระหว่างกัน ทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่สำเร็จ

อีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยได้กังวล คือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ แม่สินมีการเกษตรด้านผลผลิตให้กับกลุ่มบริษัทเอกชน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความอยากได้ผลผลิตจำนวนมากขึ้น การจัดการป่าชุมชนอาจลดลงอย่างต่อเนื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะอาจจะเรียกกลับคืนมาได้ยาก เนื่องจากประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการด้านการผลิตสูง จึงอาจไม่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมที่ภาครัฐนำนโยบายลงไป เพียงแต่มุ่งเน้นสร้างรายได้ให้มากขึ้น ซึ่งนโยบายหรืออำนาจดังกล่าวอาจเป็นเพียงด้านนโยบายที่ไม่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนมากนัก

จากที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่หรือได้พูดคุยพบปะ ประชาชนในพื้นที่แม่สิน ได้ยินเสียงสะท้อนจากชาวบ้านบางกลุ่มที่เป็นนักอนุรักษ์ ว่าชาวบ้านกับประชาชนไม่ค่อยมีบทบาทมากนักในเรื่องของการจัดการป่าชุมชน เพราะส่วนใหญ่ไม่มีการจัดการป่าชุมชนหรือการอนุรักษ์เท่าที่ควร ไม่ได้มีใครสนใจในการปลูกป่ารักษาป่าชุมชนเท่าไรนัก จะมีแต่ชาวบ้านไม่กี่คนที่จะมาช่วยกันทำแนวกันไฟในฤดูแล้ง เพราะบ้านติดกับป่าเลยต้องดูแลเป็นพิเศษ และชาวบ้านก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความรู้ในเรื่องการจัดการป่ามากนัก ถ้าจะมี คือการจัดทำโครงการปลูกป่าจะให้ประชาชนเข้าไปร่วมปลูก จะให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศบอกเท่านั้น เพราะเป็นโครงการส่งเสริมจากภาคส่วนกลางจึงต้องไปช่วยกันปลูก ก็คือการขับเคลื่อนนโยบายของภาครัฐนั่นเอง แต่ถ้าลองมองดูความเป็นจริงแล้วชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างจริงจัง เพราะส่วนใหญ่เน้นการทำเกษตรพอเพียงจากการทำเกษตร ก็กลับบ้านพักผ่อนเข้าก็ไปทำเกษตรเหมือนเดิม การส่งเสริมปลูกพืชหมุนเวียนก็ไม่มี ส่วนใหญ่ก็ปลูกไว้กินเอง ขยายบ้างเล็กน้อย ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการปลูกฝังเรื่องการปลูกป่า เพราะเห็นทำไปแล้วได้ประโยชน์อะไร แต่ไม่กล้าพูดเพราะกลัวความผิด นี่คือภาพสะท้อนให้เห็นว่าการที่ชุมชนได้มุ่งแต่สร้างชุมชนท้องถิ่นให้เจริญด้วยทุนนิยม จนลืมความเป็นชุมชนที่แท้จริงรากฐานเดิมที่เคยมีอยู่ในด้านทรัพยากรธรรมชาติอาจหมดไปเพราะไม่ช่วยกันรักษานั้นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

คนกับป่าวิถีทางแห่งการเกื้อกูล ผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์นั้นนับเป็นแหล่งพึ่งพิงให้กับสรรพสัตว์และผู้คนได้อย่างไม่ต้องสงสัย เช่นเดียวกับผืนป่าชายเลนภายในศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนสิรินาถราชินี ที่ครั้งหนึ่งเคยผ่านวิกฤติและมีบทเรียนราคาแพงจากการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ไป วันนี้เมื่อป่าได้รับการฟื้นฟู หน้าที่ที่ตามมาคือ การดูแลรักษาให้ป่าผืนนี้ให้สมบูรณ์คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป หากย้อนหลังไปเมื่อหลายสิบปีก่อน วิธีการจัดการป่าในสมัยอดีตเป็นการแยก “คน” กับ “ป่า” ออกจากกันอย่างชัดเจน ด้วยรูปแบบของการอนุรักษ์อย่างเคร่งครัด พื้นที่ที่ถูกกำหนดเป็นป่าสงวนเป็นเสมือนพื้นที่ต้องห้าม ก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า แต่แล้ววันหนึ่ง แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างบูรณาการบนพื้นฐานของการเกื้อกูลกันระหว่างคนกับป่า เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนได้ถือกำเนิดขึ้นด้วยพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างของ “การให้” พระราชจริยาวัตรอันเกื้อกูลของทั้งสองพระองค์ได้เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาผืนป่าเปลี่ยนทัศนคติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากที่แยก “ชีวิตคน” และ “ชีวิตป่า” ออกจากกันมาเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานปรัชญาเพื่อดำเนินโครงการตามพระราชดำริบ้านเล็กในป่าใหญ่ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยใช้หลัก 3 อ ได้แก่ อิม อุณ และอุดมการณ์

อิม หมายถึง การที่ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีการใช้ประโยชน์จากผืนป่าอย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้

อุณ หมายถึง ประชาชนในป่าชายเลนมีวิถีชีวิตที่มั่นคง โดยมีที่ทำกินที่ได้รับจัดสรรให้มีสิทธิทำกินและอยู่อาศัยโดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกัน

อุดมการณ์ หมายถึง การส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกรักและหวงแหนป่า รับหน้าที่รักษาป่า ปกป้องคุ้มครองฟื้นฟูและบำรุงรักษาพืชพันธุ์ไม้ มีการสร้างสรรค์ผืนป่าให้คืนกลับมาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ป่าชายเลนก็ถือเป็นแหล่งทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่มีค่าทั้งต่อมนุษย์ และสัตว์ เพราะเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนนานาพันธุ์ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในหลายด้าน อาทิ การจับสัตว์น้ำที่อยู่ในป่าชายเลนเพื่อการดำรงชีพ การนำไม้จากป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์เช่น การทำถ่านและ เฟอร์นิเจอร์ อีกทั้งนำพืชในป่าชายเลนไปประกอบอาหาร และการทำเป็นสมุนไพรไม่เพียงแค่นั้น ป่าชายเลนยังเป็นโรงงานผลิตออกซิเจน เป็นโรงบำบัดน้ำทิ้ง โรงงานผลิตแผ่นดินงอกใหม่ เป็นกำแพงธรรมชาติ ที่คอยป้องกันและลดความรุนแรงของลมพายุจากทะเล ที่สำคัญป่าชายเลนยังสามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและรู้จักระบบนิเวศป่าชายเลน รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อีกด้วย เช่นเดียวกับเจตนารมณ์ในการดำเนินงานของศูนย์ฯ สิรินาถราชินี ที่นอกจากการถ่ายทอดเรื่องราวและให้ความรู้ด้านป่าชายเลนแก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้แล้วนั้น ยังได้ดำเนินงานควบคู่ไปกับการสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นจิตสำนึกในการที่จะช่วยกันอนุรักษ์ ปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้แนวทางในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าให้เป็นไปอย่างสมดุล และพอเพียง เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าชายเลนนั้นคงอยู่ตลอดไป เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่มีรับสั่งกับ ผู้ปฏิบัติงานว่า “ให้ร่วมมือ ช่วยเหลือกันดูแลทั้งป่าต้นน้ำและป่าชายเลน ช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ป่าให้มีที่อยู่อาศัย” นอกจากนี้ยังทรงห่วงใยและให้กำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ให้ช่วยกัน ทำงาน ปลุกฝังจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ประชาชนและคนในชุมชนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยให้ทุกคนได้ใช้

ฐานแนวคิด “ชุมชน” ปัจจุบันเป็นการแสวงหาความสมดุลกับแนวคิด “ปัจเจกนิยม” ที่ถูกเน้นมากภายใต้ทุนนิยม ผู้คนต่างมุ่งแสวงหากอบโกย แข่งขันและไม่รับผิดชอบซึ่งกันและกันอันนำมาสู่การเสื่อมโทรมทางศีลธรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติในภาวะดังกล่าวเกิดกระแสการกลับมาสนใจ “ชุมชน” ในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งยังคงมีระบบชุมชนเข้มแข็งอยู่เพื่อเป็นการถ่วงดุลกับภาวะ “ปัจเจกนิยม” ทำให้ชุมชนสู่ความหายนะของกระแสชุมชนจนละเลยสิทธิปัจเจกชนดังเช่น ในอดีต แต่เน้นถึง “ความเป็นชุมชน” อันหมายถึงกระบวนการก่อรูปความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่น หลากหลายในบริบทใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นเมือง ชุมชน ตามความสนใจตามสาขาอาชีพ

สำหรับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเรื่องที่มีการพูดถึงอย่างกว้างขวางในแวดวงของนักพัฒนาทุกระดับ ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ มาถึงระดับท้องถิ่น ซึ่งทางวิชาการมีการเรียกกันว่า ระดับฐานรากหรือรากหญ้า โดยนักพัฒนาคิดว่าความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นทางออกจากวิกฤตของประเทศชาติในปัจจุบันได้ ถ้าเปรียบเทียบการพัฒนาเป็นเสมือนการทำสงคราม และวิกฤตการณ์เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นศัตรูคือวิกฤตของประเทศ และ ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนไว้แตกต่างกัน การมีกลุ่มประชาชนร่วมกันด้วยจิตสำนึกร่วมกัน มีบทบาทและขีดความสามารถในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตนบนพื้นฐานของสิทธิร่วมกันอย่างเท่าเทียมและพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัย องค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลาย ที่กลุ่มประชาชนจัดขึ้นในลักษณะหุ้นส่วนที่เกิดจากความรัก ความสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการที่เชื่อมโยงเครือข่ายในแนวราบและเป็นองค์กรรวม ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2542) กล่าวถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” หมายความว่าชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบทมารวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและแก้ปัญหาร่วมกัน มีการร่วมมือช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ร่วมกันและมีความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

จากประเด็นข้างต้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนร่วมกันบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีการเรียนรู้ การจัดการและแก้ปัญหาร่วมกัน ด้วยความเอื้ออาทรต่อกันและต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคม การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปโดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 1 ภาพแสดงลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ถอนบทเรียนจาก : กรณีศึกษาพื้นที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการป่าชุมชน

สรุปได้ว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำอะไรได้ ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่องเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา โดยชุมชนจะ แสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกัน มีการปรึกษาหารือกัน มีการประชุมร่วมกัน มีการกำหนดทิศทาง และเป้าหมายในการพัฒนาตนเองมีการร่วมกันคิดแก้ปัญหาป่าชุมชน หรือกำหนดความต้องการ มีการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติถึงภารกิจที่ได้ร่วมกันคิดนั้นให้เกิดความสำเร็จตาม ความมุ่งหมาย ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ไม่มีความขัดแย้งกันในกลุ่มและ ชุมชน รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ทางสังคม ทั้งภายในสังคมของตนและสังคมภายนอก รวมทั้งมีความสามารถในการเลือกรับ ปรับ ใช้ สิ่งใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชนได้

อย่างสอดคล้อง และเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนชุมชนยังสามารถรักษาเอกลักษณ์อันดีของตนไว้

“.....คุณค่าของป่าไม้ ป่า คือ ธนาคร ป่าคือตลาด
ป่าคืออากาศ ป่าให้น้ำดื่ม น้ำใช้การเกษตร ป่าให้ที่อยู่อาศัย
ป่าให้อาหาร เชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นป่าให้เชื้อเพลิงป่าให้ยารักษาโรค
เราจะอนุรักษ์ป่าช่วยกันดูแลรักษาป่า ป่าไม้ คือ สิ่งในโลกมอบให้ดูแลรักษา.....”

แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะต้องเริ่มจากการพัฒนา และควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดเพื่อใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกร่วมและความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผลเปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลระดับกลุ่มให้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลายและนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่ เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้กลุ่มละ 1 เรื่อง ความรู้ นิทรรศการ สื่อมัลติมีเดีย กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาเกมส์ สาธิต ประกวดแข่งขัน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติของชาวบ้าน ที่ได้มาจากประสบการณ์แต่ละเรื่องและแต่ละสภาพแวดล้อม โดยมีเงื่อนไขของปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไปสำหรับการนำมาใช้แก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ต้องอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ โดยชาวบ้านคิดเอง เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้าง การผลิต รวมทั้งเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมมาส่งผลให้มีโครงสร้างความรู้ ที่มีหลักการ มีเหตุและมีผลในตัวเอง จนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและสำคัญยิ่งเหล่านี้ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือ องค์ความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาในการปรับตัวโดยมีการเรียนรู้ และ สืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ของคนในพื้นที่บ้านนั้นๆ หรือเป็นวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้าน ในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่ มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชนและ ในตัวผู้รู้เอง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนนั้นๆ ที่เรียนรู้ ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติ จนเกิดปัญญาในแต่ละ ท้องถิ่นนั้นๆ จนกระทั่งสิ่งที่เรียนรู้มาจากหลายๆ เรื่องได้ถูกประกอบกันขึ้น แล้วตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่ช่วย ในการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา ช่วยการ จัดการและปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไป ใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ความหมายของ “ครูภูมิปัญญาไทย” หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับ ในสังคมและชุมชน เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทยนั้นมีส่วนที่ช่วยแก้ไขปัญหามุมชนของสังคมในปัจจุบันอย่างมากเพราะการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่เอาเข้ามาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ลดค่าใช้จ่ายลงอย่างมาก เกิดการประหยัด เช่น การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และมีการส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้รู้ หรือผู้สืบทอดภูมิปัญญาให้มีแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยต่อไป ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง ผู้ที่มีภูมิปัญญาสร้างสรรค์ผลงาน สืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่จากการศึกษาค้นคว้าของตนเอง และนำไปเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับกันในชุมชน และสามารถประยุกต์ปรับเปลี่ยนแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางสังคมได้ตลอดเวลาจากภูมิปัญญาไทยของตนเองที่ได้สั่งสมมา

ท้องถิ่นที่ ‘เล็ก’ และมีความ ‘พอเพียง’

ประชาธิปไตยที่ประชาชนจะปกครองตนเองได้นั้นจะต้องทำในขนาดเล็ก ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน และต้องเข้าใจว่า “เล็ก” คือ ความงามและเป็นจุดแข็ง นอกจากเล็กแล้ว ยังต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น ท้องถิ่นจึงควรเล็กโดยมีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น รวมถึงแตกต่างจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอาจเป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุง การปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ปล่อยให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นเป็นไปตามกลไกตลาด เพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงความยากจน และการพึ่งพิงตนเองไม่ได้ของชาว บ้านด้วย ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญคือต้องตระหนักว่า ท้องถิ่นไม่ใช่ส่วนย่อย หรือส่วนย่อย ของเศรษฐกิจชาติ จึงไม่ควรมุ่งแต่เรื่องเฉพาะทาง หรือความเจริญทางวัตถุ หากแต่ ควรคำนึงถึงความสุขของประชาชนในท้องถิ่นด้วย โดยมีรูปธรรม คือ

หนึ่ง รัฐควรเลิกแนวคิดพัฒนาประเทศที่กำหนดจากส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้าไปพัฒนาประเทศด้วย

สอง รัฐควรทำให้มีเมืองใหญ่ กลาง เล็ก ต่างกัน มีจุดเด่นแตกต่าง และไม่ควรถือว่าท้องถิ่นเป็นเพียงส่วนย่อยของการพัฒนาประเทศ หากแต่มีลักษณะ เฉพาะที่แตกต่างหลากหลาย

สาม พัฒนาท้องถิ่นโดยให้เศรษฐกิจท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น

สี่ องค์การบริหารส่วนตำบลต้องคิดถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ และการฝึกอาชีพของประชาชน

ห้า องค์การบริหารส่วนจังหวัดต้องร่วมมือกันเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีเอก ลักษณะคล้ายคลึงกันเพื่อร่วมมือกันพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันตามข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ หรือวัฒนธรรม

ธรรมชาติของคนไทยนั้นมิได้ตกอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์หรืออำนาจเงินตรา อย่างไม่มีทางออก หากแต่คนไทยพร้อมที่จะช่วยกันดูแลชุมชนท้องถิ่นและ บ้านเมืองได้ หากจัดการให้ท้องถิ่นมีการปกครองตนเองได้มากขึ้นก็จะลดช่องทางและโอกาสที่พรรคการเมืองหรือ นักการเมืองรวบอำนาจและทรัพยากร และลดช่องทางที่จะเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือใช้อำนาจในทางที่ผิดอีกทั้งจะทำให้ประชาชนดีค่า และบทบาทของตัวเองสูงขึ้นจากการเป็นผู้ดำด้อยและรอคอย มาสู่การเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง รวมถึงร่วมมือผลักดันชุมชนหรือพัฒนาท้องถิ่น

หากท้องถิ่นสามารถทำได้ตามข้อเสนอที่กล่าวมา ท้องถิ่นก็จะมิมีบทบาทสูงขึ้น มีความสำคัญมากขึ้น และมีความสามารถในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้น ซึ่งเชื่อว่าหากท้องถิ่นพึ่งตนเองและรับผิดชอบตนเองได้มากขึ้นแล้ว ประชาชนในท้องถิ่นย่อมมีความระมัดระวังที่จะไม่รับมาตรการหรือโครงการที่ตอบสนองแต่ความพึงพอใจเฉพาะหน้า

การที่ท้องถิ่นเป็นรากฐานในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับชาติ จะทำให้ประชาธิปไตยทางตรงมีความสำคัญขึ้น และทำให้ประชาธิปไตยทางอ้อมพัฒนาขึ้นรวมถึงจะลดความแปลกแยกและเฉยเมยต่อการเมืองลงได้ในเวลาไม่นาน เรียบเรียงจากหนังสือ “แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย” โดย ศ.(พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เพื่อนำแนวคิดมาพัฒนาประยุกต์ส่งเสริมเป็นแผนพัฒนาโครงสร้างการอนุรักษ์ป่าไม้ในอนาคต

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557) กล่าวไว้ว่า ความคิดทฤษฎีและอุดมการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ในการปฏิบัติ ผู้เขียนเห็นสวนทางทางกับคนไทยส่วนใหญ่ซึ่งมักดูเบาความคิดและสนใจแต่เพียงการปฏิบัติ คนไทยนั้นมักจะเห็นว่าเรื่องคตินั้นเป็นเรื่องง่าย เรื่องทำต่างหากเป็นเรื่องที่ยาก แต่ขอย้ำในที่นี้ว่าได้ปรับปรุงการปกครองส่วนท้องถิ่นมานานพอควร แต่ก็ทำ

ได้ผลมากนักจึงอาจถึงเวลาแล้วที่ต้องทบทวนและแสวงหาความคิด ทฤษฎี หรือกระบวนการทัศน์ใหม่ๆ ฟังตระหนักว่าลำพังการเข้าใจ และสัมผัสกับข้อเท็จจริง หาได้ให้ปฏิบัติได้ดีขึ้นเสมอไป การปฏิบัติที่ดีนั้นจำต้องมาจากความคิดที่ดีด้วย อนึ่ง ก่อนหน้านี้ยังมีกระแส “วัฒนธรรมชุมชน” : ซึ่งย้าให้หมู่บ้านและตำบลต่างๆของไทยอาศัยปัญญาท้องถิ่นและความคิดริเริ่มของคนในชุมชนเองเป็นสำคัญในการพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเน้นให้สร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพิงตนเองได้ให้มากที่สุด ไม่ปล่อยให้หมู่บ้านและตำบลตกอยู่ในกลไกของระบบตลาดสิ้นเชิง และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้น เน้นบ้านและชุมชน ลดการพึ่งพิงราชการและตลาด และหันกลับมาพึ่งพิงตนเอง พยายามใช้ภูมิปัญญาและความสามารถดั้งเดิมของประชาชน จัดได้ว่าเป็นความคิดที่ใกล้กับการให้ประชาชนปกครองตนเอง

สิ่งสุดท้ายที่ผู้วิจัยอยากกล่าวเสริมคือ การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการจัดการการป่าชุมชนทั้งแหล่งขอตและแมสสินไม่ได้เป็นเครื่องรับประกันความสำเร็จของอุตสาหกรรมในทุกเรื่อง แต่ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีผลต่อคุณภาพในการจัดการการป่าชุมชน อย่างเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน การดำเนินแนวทางจัดการการป่าชุมชน ไม่ได้มีสูตรสำเร็จตายตัวสามารถนำไปใช้ได้ทุกที่เหมือน เพียงแต่การทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมตามแต่ละพื้นที่ คุณค่าพื้นฐานของพลเมืองไม่ใช่สิ่งที่ ดำรงอยู่อย่างตายตัว และย่อมมีข้อบกพร่องของตัวเอง การจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืน แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง อาจไม่ใช่เป้าหมายในตัวเองแต่เป็นกระบวนการที่มีเหตุผลและพร้อมจะปรับปรุง รูปแบบการพัฒนาไปสู่สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อเป้าหมายในการทำภาคการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จารีตวัฒนธรรมที่ดำรงในชุมชน การปฏิบัติการ ให้บรรลุเป้าหมายของสังคมสงบสุขที่ประชาชนทั้งชาวบ้านในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ด้านเจ้าหน้าที่รัฐ พบว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐควรให้องค์ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ให้มากขึ้น ส่งเสริมการทำความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชนเต็มที่ ควรเข้าไปให้ความรู้กับประชาชนอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง พฤติกรรมการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในเรื่องป่าไม้ที่ควรไม่ควรปฏิบัติ ไม่แสดงอาการหงุดหงิด และควรมีแบบสอบถามการให้ข้อมูลทุกครั้งที่ได้เข้าไปให้องค์ความรู้แก่ประชาชน เพื่อตรวจสอบผลตอบรับสำหรับการให้บริการประชาชน

2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการจัดการมากขึ้น ส่งเสริมความรู้อย่างแท้จริงไม่ได้แค่ฝึกซี ไรบ บูรณาการการแก้ไขด้านระบบการจัดการภาครัฐ และการให้บริการประชาชนที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล โปร่งใส และเป็นธรรมพัฒนาขีดความสามารถบุคลากรท้องถิ่น การบริหารจัดการภายใต้ธรรมาภิบาล ส่งเสริมด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ขยายเครือข่าย ตรวจสอบให้ครอบคลุม จัดทำแผนการพัฒนาต่อยอดด้านจารีตประเพณีท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน การนำเอกลักษณ์ด้านท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัย/ทั้งด้านพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ สร้างภาคีเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ กรณีนี้จะชี้ชัดถึงเป้า หมายถึงชุมชนและโครงการ แต่ละโครงการที่รัฐส่วนกลางพยายามส่งเสริม ว่าจะสำเร็จ หรือจะเป็นเพียงนโยบายที่ ล้มเหลว (พื้นที่ ที่มีการบุกรุกป่าไม้และไม่ประสบความสำเร็จตามนโยบายภาครัฐ ควรเร่งพัฒนา อย่างเร่งด่วน) เสริมสร้างความเข้มแข็งทำให้คนในชุมชนฝึกฝนฝึกฝนป่า สร้างความเป็นพลเมืองตัวตนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (พัฒนา เร่งด่วนทั้งสองด้าน)

3. การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เชิงกลยุทธ์จำเป็นต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจและความเห็นจาก “ผู้เชี่ยวชาญ” เป็นฐาน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากความสลับซับซ้อนของปัญหาทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันที่สลับซับซ้อน ดังนั้น ด้วยคุณลักษณะของการไม่แบ่งแยกโครงสร้างองค์กรออกเป็นส่วนๆ และการเปิดกว้าง การเมือง ระบบบริหารจึงต้องการ “ผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย” และการจัดการป่าชุมชนก็เช่นกัน ดังนั้น เส้นแบ่งแยกระหว่าง “ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” กับ สามัญสำนึก จึงคาบเกี่ยวหรือไม่ชัดเจน กระบวนการพหุภาคีมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย”

ทั้งภาคประชาสังคมผู้เชี่ยวชาญ แลชาวบ้านหรือท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องรองรับการเมืองสีเขียวและระบบบริหาร (จิรากรณ์ คชเสนี, 2556)

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ มีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเฉพาะการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ เท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรพิจารณาศึกษาด้านการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการปฏิบัติปฏิบัติงานรักษาผืนป่า เจาะลึกถึงข้อมูลด้าน การมีส่วนร่วมของภาครัฐเอกชนและชุมชน การทำอุตสาหกรรมไม้ต่างๆ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ควรมีการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อเพิ่มความหลากหลายของข้อมูลป่าไม้ โดยเฉพาะตัวนโยบายที่สร้างมาแต่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริงจำนวนป่าไม้ที่ลดลงอย่างต่อเนื่องสภาพเมืองเข้าคุกคามป่า จำนวนอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แท้จริงแล้วมีข้อดีหรือข้อเสีย การศึกษาด้านต่างๆจะทำให้เห็นป่าไม้ในประเทศไทยหลายมิติยิ่งขึ้น

3. มีการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรม ป่าไม้ของไทย การเคลื่อนไหวของกระบวนการสิทธิชุมชน เกี่ยวกับป่าไม้ ฯลฯ ทั้งในและนอกกฎหมาย

เอกสารอ้างอิง

- จิรากรณ์ คชเสนี. (2556). นิเวศพัฒนาเพื่อความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี.
- สุรินทร์ อัมพร 2554. ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจ ควบคุมชุมชน. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยชิตนีย์ ประเทศออสเตรเลีย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2557). สร้างการปกครองท้องถิ่นให้รากฐานของประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

รับสมัคร

ป.โท
ป.เอก

บริหารธุรกิจ MBA DBA	รัฐประศาสนศาสตร์ MPA DPA
---	---

สาขา - ห้วยหิน

เพิ่มเติม: 092-442-8000 <https://rcim.rmutr.ac.th/>